

Krúdy-centenárium

KATONA BÉLA:

Örökség és örökösök

(Centenáriumi számvetés Krúdy utóéletéről)

Sokan vannak, akik időnként már berzenkednek kulturális életünk túlzott évforduló-centrikussága ellen. Valljuk be, van is valami igazuk, hiszen — ha nem vigyázzunk — az elburjánzó kampányjellegű jubileumi megemlékezések gyakran valóban visszájukra fordulhatnak, és többet árthatnak, mint használnak.

Ebből azonban nem az következik, hogy ezután valami eleve nem kívánatos, vagy éppen tilalmas dolgot kellene látnunk minden kerek számú évfordulóhoz kapcsolódó írásban, hanem az, hogy a jubileumokat ne csak, vagy ne elsősorban ünnepi szép szavak hangoztatására igyekezzünk felhasználni, hanem számvetésre és önvizsgálatra is.

Ilyen alkalom a mi számunkra most Krúdy Gyula születésének századik évfordulója. Szerencsére nem felfedeznünk kell őt a mai olvasó számára, nem kiásni a fedés homályából vagy műveiről lefújogatni a rárakódott port. Köztudott, hogy az utóbbi két évtizedben a kevesek írójából — szinte észrevétlenül — századunk egyik legnépszerűbb magyar prózáirójává lett, s ma már nem túlzás egy sajátos Krúdy-renezánszról beszélni. Születésének centenáriumán mégsem fölösleges a kritikai igényű visszapillantás a halála óta eltelt négy és fél évtizedre, nem haszontalan számba venni az elvégzett és a még előttünk álló feladatokat.

Mindenekelőtt azt kell mérlegre tennünk, hogyan gazdálkodtunk örökségével, mit tettünk azért, hogy életműve beépüljön nemzeti műveltségünk egészébe, s hogy értékei valóban eljussanak mindazokhoz, akikhez szólni kívánt. Ennek érdekében vizsgálódásaink során nemcsak a Krúdy-kiadások történetét tekintjük át, hanem a Krúdy-kutatás helyzetét és eddigi eredményeit is igyekszünk felmérni. Figyelmünket főként az utóbbi harminc év teljesítményeire összpontosítjuk, de előzményként felvillantjuk az író halálától a felszabadulásig terjedő időszak fontosabb eseményeit is.

Az eltemtetéstől az első feltámadásig

Hogy halála után egy-egy író elfelejtene, nem tartozik a kivételes ritkaságok közé. Még jelentős alkotókkal is előfordult ez már jó néhányszor. Igaz, ha valóban értékes életműről van szó, többnyire csak átmeneti a népszerűség csökkenése, hogy később annál hatásosabb és zajosabb legyen az újrafelfedezés öröme.

Krúdy utóélete sem szűkülöködik az ilyen látványos fordulatokban. Az idők során fény és árnyék szokatlanul éles kontrasztokkal váltakozott benne. A halála óta eltelt negyvenöt év tulajdonképpen az elfeledtetések és újrafelfedezések sorozata. A különbség talán csak annyi, hogy nála az első eltemtetés már halála előtt kezdődött.

Míg a 10-es években a legnépszerűbb írók közé tartozott, s néhány műve szinte best-sellernek számított, a következő évtizedben, de különösen élete utolsó szakaszában már-már úgy tűnhetett, hogy véglegesen kihullott az emlékezetből.

Mellőzésének, időleges háttérbe szorulásának egyaránt voltak szubjektív és objektív okai. Az előbbieket mindenekelőtt egészségi állapotának fokozatos romlását említhetjük. A hajszolt életmód, a sok éjszakai, az alkohol kikezdte robusztus fizikai erejét, a 20-as évek második felében betegsége egyre inkább elhatalmasodott rajta, időről időre szanatóriumba kellett vonulnia. Amikor egy-egy kicsit rendbe jött, azonnal íráshoz látott, hiszen állandóan adósságok szorongatták. Egykori legendás munkabírása azonban csökkent, egyre nehezebben bírta a gyilkos versenyt.

Talán betegségénél is súlyosabban érintették az ellene irányuló támadások. A Tanácsköztársaság leverése után hatalomra került ellenforradalmi rendszer sohasem tudta megbocsátani neki a forradalmak alatti magatartását. S ha a személye ellen indított nyílt hajsza egy idő után el is csitult valamelyest, a kialakuló új légkör semmiképpen sem kedvezett művészete továbbfejlődésének. Az a világ, amelyben ő olyan otthonosan mozgott, a világháborúval végképp lezáródott. Így érthető, hogy a 20-as évek magyar viszonyai között egyre idegenebbül érezte magát. Még nem volt 50 éves, s máris úgy tűnhetett számára, hogy kiöregedett korából.

Azelőtt, bármilyen sokat írt is, sohasem volt gondja művei elhelyezésével. Most meg kellett érnie, hogy a lapok visszaadták írásait, s a kiadók nem vállalkoztak új műveinek megjelentetésére. Pedig ha fizikumja megroppant, s munkabírása csökkent is, alkotóereje nem apadt el. Utolsó korszakának legjobb alkotásai vitathatatlanul a régi fényében csillogtatták tehetségét. Sőt, művészete tovább mélyült, egyszerűbb, kristályosabb, s ugyanakkor emberibb is lett. Épp ezekben a gyötrelmes években értett igazán klasszikussá.

Ezt azonban akkor csak igen kevesen vették észre. A korabeli kritika — ha egyáltalán figyelmére méltatta — inkább az író kifáradásáról beszélt. S a kiadók is egyre kevésbé láttak benne üzletet. Utolsó éveinek regényeit — köztük jelentős alkotásokat is — többnyire már csak folytatásokban tudta megjelentetni (*Valakit elvisz az ördög*, 1928; *Etel király kincse*, 1931; *A tiszaezlári Solymosi Eszter*, 1931; *Purgatórium*, 1933). Legérettebb novelláinak gyűjteménye, *Az élet álom* is csak a szerző saját kiadásában kerülhetett az olvasók kezébe 1931-ben.

Mellőzésén, elszigeteltségén még az sem változtatott alapvetően, hogy az utolsó esztendőikben — a hivatalos elismerés helyett író társai jóvoltából — kétszer is rámosolygott a szerencse. 1930-ban, Babits Mihály kívánságának megfelelően, az elsők között kapta meg a *Baumgarten-díjat*, majd 1932-ben Kosztolányi kezdeményezésére, neki ítelték oda — Móricz Zsigmonddal megosztva — a *Rothermere-díjat*. Szükségében a korszak legjelentősebb írói siettek hát segítségére, s vitathatatlan, hogy ezek a díjak rangos megbecsülést fejeztek ki, igazán azonban ezek sem változtathattak már az eladósodott író sanyarú helyzetén. Közismert adat, hogy utolsó napjaiban gyertyafény mellett dolgozott, mert felgyülemlett hátraléka miatt kikapcsolták a villanyát.

A halála előtti utolsó napon Antal István sajtófőnök rendelte magához, s közölte vele: a kormány hazafiatlan cselekedetnek minősíti azt a tettét, hogy cikket írt egy prágai magyar lapba. Sok sértés érte már, de ennél súlyosabbat nem vághattak volna arcába. Feldúltan hagyta el a hivatalt, s órákig szinte nem tudott magához térni. Senki sem tudhatja biztosan, mi mehelett végbe benne ezen a napon. Másnap reggel, 1933. május 12-én holtan találták ágyában.

Halála után megjelentek a hivatal emberei, és számba vették hagyatékát. Gyorsan végezhettek, nem akadt sok dolguk. Két csíkos nadrág, egy fekete zakó, egy barna

szvetter, nyolc ing, egy szürke felöltő, két nadrágtartó, egy zöld és egy szürke kalap, s még néhány apróság. Szívszorítóan rövid lista. A magyar írókat a múltban általában nem kényeztette el a sors, mégis aligha lehetne olyat találni, aki ilyen megrendítően kevés leltározni valót hagyott volna maga után.

De ha a hitelezőket nem is elégíthette ki ez a hagyaték, az olvasóközönség annál elégedettebb lehetett volna az író szellemi örökségével. Hosszú ideig úgy tűnt azonban, hogy a 30-as évek Magyarországára nem tart igényt erre az örökségre. Legalább is ezt látszott bizonyítani az a tény, hogy halála után csaknem tíz éven át egyetlen kötete sem jelent meg, s az újságokban és folyóiratokban, amelyekben valamikor írásaival szinte naponként jelen volt, évekig a nevét is alig írták le.

Az igazság kedvéért hozzá kell tennünk ehhez a lehangoló képhez, hogy irodalomtörténetírásunk ebben a zord évtizedben sem bánt ilyen mostohán vele. Része lehetett ebben annak is, hogy — éppen ezekben az években — a magyar irodalomtörténetírás szellemében jelentős változások következtek be. Az addig uralkodó konzervatív akadémiizmus helyét fokozatosan frissebb, az új iránt érzékenyebb, modernebb törekvések foglalták el. Szerb Antal, Schöpflin Aladár, Várkonyi Nándor és Féja Géza irodalomtörténeti munkái már jórészt ennek az új szellemnek a jegyében fogantak, s ők voltak az elsők, akik — különböző nézőpontok alapján ugyan — Krúdy életművét is valóságos súlyának megfelelően értelmezték, s helyét egyértelműen a századelő magyar irodalmának első vonalában jelölték ki.

Szerb Antal Magyar irodalomtörténete 1934-ben, alig egy évvel az író halála után látott napvilágot, s máris az irodalomtörténetírás és a kritika nagy adósságának nevezte Krúdyt. Elsők között ismerte fel rokonságát a nyugati modernekkal. Giraudoux és Virginia Woolf előfutárának tartotta, akinél „a felszabadított asszociációk játékos csodalovai elragadnak minden múltba és minden jövőbe”.

Schöpflin Aladár már korábban is nagyon meleg hangon írt Krúdy művészetéről. *A magyar irodalom története a XX. században* című, 1937-ben megjelent munkájában elsősorban egyéni hangját emelte ki, azt a varázslatos gordonkahangot, amely őt a Nyugat nagy nemzedékén belül is annyira összetéveszthetetlené tette.

Várkonyi Nándor 1942-ben kiadott, *Az újabb magyar irodalom* című munkájában nem sok újat mondott Krúdyról, de jó érzéssel találta meg helyét Móricz Zsigmond és Kaffka Margit között.

Féja Géza irodalomtörténetét sok bírálat érte megjelenésekor és azóta is. A *Nagy vállalkozások korának* (1943) azonban talán legjobb, legihletettebb részlete épp a Krúdy-fejezet, amely — ha nem is mentes egészen szemléletének akkori torzulásaitól — sok, máig is érvényes megállapítást tartalmaz.

Ebben az időben készült róla két bölcsészdoktori értekezés is, *Kelemen László: Krúdy Gyula* (1938) és *Pelyvás-Ferencsik István: A magyar irodalmi impresszionizmus és Krúdy Gyula* (1942) című munkája. Különösen az előbbi érdemel megkülönböztetett figyelmet. Kelemen, aki Perkátai László néven verseskötetet is adott ki, a szegedi egyetemen Sik Sándor tanítványa volt. Az átlagon messze felül emelkedő felkészültséggel és érzékenységgel közelített Krúdy művészetéhez. Munkáján felismerhető, hogy első komoly kísérlete szerzőjének, s hogy meglehetősen töretlen úton járt, mégis sok olyan megfigyelést rögzített, amelyet a későbbi Krúdy-kutatás sem tudott meghaladni. Csak sajnálni lehet, hogy nem folytatta munkáját.

Kelemen disszertációjával egyidőben, 1938-ban látott napvilágot az író öccsének, *Krúdy Péternek Krúdy Gyula élettörténete* című füzeté. Sajnos, nagyon megbízhatatlan, adataiban is pontatlan, dilettáns munka, amelynek a Krúdy-kutatás alig vehette hasznát. A valóságos Krúdy-kép helyett a legendákat táplálta, s inkább csak a gyanútlan kutatók félrevezetésére volt alkalmas.

Hiába jelentek meg azonban az elismerő értékelések az irodalomtörténeti kézikönyvekben, s hiába születtek a disszertációk is, hosszú ideig nem tudtak igazi érdeklődést kelteni Krúdy iránt. A 40-es évek elején azonban váratlanul megváltozott a helyzet. A Nyugat harmadik nemzedéke benne találta meg őseit és példaképét. Szerb Antal nyomán felfedezték modernségét, az idő nagy varázslóival és a szürrealistákkal való rokonságát.

Az első jelentős tanulmányt ebből a körből *Sötér István* írta 1941-ben. Nemcsak saját nevében beszélt, nemzedékének Krúdy-élményét, Krúdyhoz vezető útját is megfogalmazta, s voltaképpen ezzel kezdődött el Krúdy felfedezése. Igazán divatos íróvá, keresett olvasmánnyá azonban *Márai Sándor Szindbád hazamegy* című könyve után vált ismét.

Schöpflin Aladár azt írta valamikor: „Aki igazán akarná megírni Krúdy Gyulát, annak a Krúdy Gyula tintájába kellene mártania a tollát.” Nos, ezzel a tintával elég sokan próbálkoztak Márai előtt is, neki azonban valóban sikerült. Nem monográfiát írt, s nem is életrajzot, hanem regényt, amelyben olyan varázssosan elevenítette meg Szindbád egy napját, az utolsót, hogy abból mélyebben ismerjük meg Krúdyt, mint akárhány tanulmányból. Márai akkor állt népszerűsége tetőpontján, s aki az ő könyvét elolvasta, egyszerre kíváncsi lett Krúdyra is.

A könyvkiadás hamar észrevette a hirtelen támadt érdeklődést, s igyekezett kielégíteni a növekvő igényeket. 1941-ben és 42-ben még csak egy-egy Krúdy-kötet jelent meg. 43-ban azonban már nyolc, s még 44-ben is öt. Többnyire régi kötetek újra kiadásáról, utánnomásáról volt szó, s nem is mindig a legjobb művek kerültek az olvasók kezébe, a felfelé ívelő tendencia azonban mégis világosan felismerhető a kiadások pusztá tényéből is. Halála után egy évtizeddel Krúdy életműve áttörte a feledés burkát, ez volt az ő első feltámadása.

Krúdy-kiadások a felszabadulás után

A 40-es évek elején elkezdődött felívelés egy ideig a felszabadulás után is tovább tartott. 1945-től 48-ig 13 könyve jelent meg, köztük két olyan válogatás, amely addig kötetben még meg nem jelent írásokat is tartalmazott (*Dudorászi, Egy pohár borovicska*). 1949 táján azonban ez a lendület váratlanul megtört. Az egyre merevebbé váló dogmatikus kultúrpolitika sokakkal együtt Krúdyt sem tudta beilleszteni a szűklátókörűen értelmezett haladó hagyományok rendszerébe, s így fokozatosan ő is kiszorult az irodalmi köztudatból. Könyvei nem kerültek ugyan semmilyen tilalmas listákra, de nem is terjesztették azokat, s néhány évig egyetlen műve sem jelent meg új kiadásban.

Szerencsére ez az átmeneti visszaesés, ez az újabb eltemetetés nem tartott sokáig. 1954-ben a *Hét bagoly* és a *Boldogult úrfikoromban* együttes kiadásával tört meg a jég. A kötethez írott előszavában *Sötér István* nemcsak a két regény új szemléletű elemzését végezte el, hanem a Krúdy-kérdés egészének megoldásához is hozzájárult. Irodalompolitikai tekintélyével lényegében rehabilitálta Krúdyt, s ezzel utat nyitott az író műveinek további kiadása előtt is. 1955-ben *Asszony a nagybögőben* címmel jelent meg kisebb válogatás elbeszéléseiből, 1957-ben pedig megindult műveinek minden korábbinál teljesebb gyűjteményes kiadása.

Két kiadó, a Szépirodalmi és a Magvető közösen vállalkozott az életműsorozat megjelentetésére, s 1957-től 1975-ig 18 év alatt 33 kötetben valóban az olvasók kezébe adták e korábban szinte áttekinthetetlen, hatalmas életmű legjavát. Nemcsak a jól ismert, sokszor kiadott regényeket találhatjuk meg a sorozatban, hanem sok olyan művet is, amely kötetben korábban sohasem látott napvilágot. S az elbeszélések és re-

gények mellett gazdag válogatást kaptunk az író publicisztikai írásaiból (*Pesti levelek, Régi pesti históriák, A tegnapi ködlovagjai*), külön kötetben vehettük kézbe színpadi műveit (*Komédia*) s ifjúsági írásainak legszebb darabjait is (*A lőcsei kakas*). Még az *Álmoskönyv* is helyet kapott a sorozatban.

Az elmondottakból egyértelműen kiviláglik, hogy az életműsorozat kiadása rendkívül nagy jelentőségű vállalkozás volt, vitathatatlanul a legnagyobb a Krúdy-publikációk eddigi történetében. Azt sem lehet azonban elhallgatni, hogy a sorozat indítása nem előzetesen átgondolt tervek alapján történt. Mikor az első köteteket közreadták, valószínűleg még a kiadók is jóval szerényebb méretekben gondolkodtak. Csakis ezzel magyarázhatók a sorozat szembeűnő fogyatékosai és következetlenségei.

Az első két évben, 57-ben és 58-ban néhány népszerű regény (*Rezeda Kázmér szép élete, Nagy kópé, Az utolsó gavallér, Asszonyságok dija, Napraforgó*) és a legismertebb novelláskötetek, (*Az élet álom, Aranykéz utcai szép napok*) kerültek ki a nyomdából. 1959-ben kapcsolódott be a gyűjtés, sajtó alá rendezés és szerkesztés munkájába *Barta András*. Ő láthatólag határozottabb elképzelésekkel látott munkához. Az életmű legnehezebb szektorának, az elbeszéléseknek a rendezésére vállalkozott. Nem elégedett meg az egykori novelláskötetek anyagával, hanem óriási hírlapi és folyóirati anyagot átszűrve, valóban Krúdy egész novellisztikájából válogatott. A kiadásban nem törekedhetett teljességre, hiszen az csak egy jövőző kritikai kiadásnak lehet majd a feladata, a Krúdy-művek felkutatásában, bibliográfiai számbavételében azonban az elérhető maximumot tűzte maga elé célul. S a legtöbb esetben ezt sikerült is elérnie, vagy nagyon kis hibaszázalékkal megközelítenie.

A novellákat nem az eredeti, legtöbbször esetlegesen összeálló kötetek rendjében, hanem az író világának, fejlődésének változásait sokkal hivebben tükröző időrendben állította elénk. Négy évtized terméséből, az 1894-től 1933-ig írt több mint kétezer elbeszélésből valamivel több mint ötszáz került bele a novellisztikát bemutató hét vas-kos kötetbe. (*A fehérlábú Gaálné I—II., A szerelmi bűvészinás, Éji zene, A madár-ijesztő szeretője, Utolsó szivar az Arabs Szürkénél I—II.*)

Kétségtelen, hogy az egész sorozatnak ez a hét kötet elbeszélés a leg gondosabban, leginkább tudományos igénnyel szerkesztett része. Értékét nem csökkenti, hanem emeli, hogy az időközben külön megjelent legnépszerűbb novelláskötetek (*Szindbád, Aranykéz utcai szép napok, Az élet álom*) anyagának legjavát is tartalmazza. Ezzel kétségtelenül átfedések keletkeztek a sorozaton belül, így azonban az életműnek legalább ez a szektora valóban egységes elveken épülő, megbízható rendszerezésben áll rendelkezésünkre.

Sajnos, a regények és kisregények kiadásában nem érvényesült ugyanez a következetesség. Természetesen nem a megjelentetés időrendjében volt a hiba, hanem abban, hogy az egyes kötetekben teljesen ötletszerűen kerültek egymás mellé a művek (*Mákvirágok kertje, Jockey Club* stb.). A sorozat egészének mérlege azonban — e zavaró tényezők ellenére is — vitathatatlanul pozitív. Legnagyobb érdeme, hogy a hatalmas életmű túlnyomó nagy része — ha nem is kritikai, de föltétlenül megbízható szövegű kiadásokban — ezzel hozzáférhetővé vált.

Külön figyelmet érdemel a kötetekhez, különösen az elbeszéléseket tartalmazó hét kötethez csatolt rendkívül alapos, részletes, az író egész termésére kiterjedő bibliográfiai tájékoztató, amelynek alapján először alkothattunk igazán megbízható képet Krúdy életművének kiterjedéséről, határaitól. S ezek a bibliográfiák már nemcsak az érdeklődő olvasó útbaigazítását szolgálják, hanem a további Krúdy-kutatásnak is fontos segédeszközei lettek.

A sorozat egyes kötetének szerkesztésében, sajtó alá rendezésében, s a bibliográfia összeállításában többen is részt vettek (*Szaunder József, Kozocsa Sándor, Perepatits Antal, Tóth Lajos, Udvarhelyi Dénes, Gordon Etel, Katona Béla*), a munka oroszlan-részét azonban *Barta András* végezte. Bibliográfiai gyűjtőmunkájával, a különböző címeken többször is napvilágot látott írások azonosításával elsősorban ő rakta le a Krúdy-filológia alapjait.

A nagy életműsorozattal párhuzamosan az utóbbi két évtizedben más sorozatokban és sorozaton kívül is sok Krúdy-könyv látott napvilágot. Már 1957-ben öt és fél-száz lapos hatalmas kötettel került be a *Magyar Klasszikusok* tekintélyes sorozatába. A mű *Válogatott novellák* címmel jelent meg, valójában az író néhány kisregényét is tartalmazta (*Kleofásné kakasa, Őszi versenyek* stb.). A *Magyar Elbeszélők* sorozatban látott napvilágot az *Asszonyosságok díja*, a *Magyar Remekírók* reprezentatív bibliofil sorozata *Nyolc regény* címen adta közre legismertebb műveit (*A vörös postakocsi, Napraforgó, Kleofásné kakasa, Az útitárs, Asszonyosságok díja, Hét bagoly, Valakit elvissz az ördög, Boldogult úrfikoromban*). A *Helikon Kiskönyvtár* sorozatban jelent meg *Az útitárs* és az *N. N.*, a Szépirodalmi Kiadó *Kiskönyvtár* sorozatában *Az ördög alszik* címen válogatott novellák, *Flóták és lugasok* címen pedig három kisregény került az olvasók elé. Jó néhány kötete vált egészen nagy példányszámban hozzáférhetővé az *Olcsó Könyvtár* sorozatban, egyik-másik mű több kiadásban is (*A podolini kísértet, Aranykéz utcai szép napok, Rezeda Kázmér szép élete, Hét bagoly, Mohács, Festett király, Az első Habsburg*). A *Diákkönyvtár* sorozatban megjelent *Szökés az életből* című vaskos novellaválogatás arról árulkodik, hogy lassan-lassan az iskolai irodalom-tanítás is érdeklődni kezd Krúdy sajátos művésze iránt.

A sorozatokon kívül megjelent Krúdy-kötetek többsége tematikus összeállítás az író munkásságából. Az *Írói arcképek* két kötetében magyar írókról írt emlékezeit, vallomásait, portréit gyűjtötte össze *Kozocsa Sándor*. Ezt később *A szobrok megmozdulnak* című kötetben még újabb irodalmi vonatkozású írásokkal bővítette. *A Pest-budai séták* a fővároshoz kapcsolódó karcolatait tartalmazza, a *Magyar tájak* pedig a szülőföld és a haza más vidékeire kaluzolja el az olvasókat. *Pesten lakott egy fuvolás* című kötetében zenei vonatkozású írásai kaptak helyet. Megjelent két korrajz jellegű írása is (*Kossuth fia, Budapest völgyéne*) s most, a centenáriumi évben vehettük kézbe egyik legritkábban felbukkanó kötetének új, bibliofil kiadását, *A kápolnai föld-osztást*.

Ifjúsági írásaiból három kötet is napvilágot látott (*A százgalléros, Rákóczi harangja, Az atolsó várkisasszony*), s a legkisebbek számára adták ki bájos gyermekmeséit (*Ki jár az erdőn?*).

Ez a felsorolás egyszerre szemlélteti Krúdy művészetének gazdagságát, sokszínűségét s az iránta megnyilvánuló, folytonosan növekvő érdeklődést is. Ezzel a fokozódó igénnyel magyarázható nyilván az is, hogy alig fejeződött be a nagy életműsorozat kiadása (*A tiszaezlári Solymosi Eszter* 1975-ben jelent meg), a Szépirodalmi Kiadó már a következő évben új Krúdy-sorozatot indított útjára. Az előzetes tájékoztatás szerint ezt 24 kötetre tervezik. Valamivel tehát szűkebbre fogják, mint az előző életműsorozatot, az eddigi napvilágot látott öt kötetből is megállapítható azonban, hogy átgondoltabb szerkesztési elvek szerint készül, így nyilván elkerülük azokat a buktatókat, amelyek az előző életműkiadást itt-ott még jellemezték, s az ismétlődéseket kiküszöbölve, szám szerint kevesebb kötetben, is sikerül kiadni az író minden igazán fontos művét.

Ha már a Krúdy-kiadásokról beszélünk, megemlíthetjük még, hogy néhány kötet írása a szomszéd országokban is megjelent. 1957-ben Újvidéken adták ki *Három király* című történelmi trilógiáját, Romániában pedig több kötete is napvilágot látott (*Árnyékból nőtt vendég*, 1957., *Férfimese* 1971.).

Szaporodnak idegen nyelvű fordításai is. A *podolini kísértet* már két fordításban is megjelent szlovákul. Újabbán főként német nyelvterületen hódott (*Die rote Postkutsche, Sindbad*), de tudunk angol, olasz, bolgár, sőt spanyol fordításról is.

A Krúdy-kutatás eredményei és helyzete

Vannak népszerű írók, akikről a kritika és az irodalomtörténeti kutatás alig vesz tudomást, s akadnak olyanok is, akiket a közönség alig ismer, de igen jelentős irodalmuk van. Krúdynál sem mindig állt arányban népszerűsége tudományos megbecsülésével, az iránta megnyilvánuló érdeklődés növekedése vagy apátja azonban természetesen mégis befolyásolta a kutatás helyzetét is. Láttuk, hogy már a felszabadulás előtti irodalomtörténetek helyesen jelölték ki Krúdy helyét a XX. századi magyar irodalom fejlődésvonulatában, az igazi Krúdy-kutatások azonban még jóformán el sem kezdődtek. A felszabadulás utáni fellendülés időszakában néhány kitűnő esszé született róla (*Mátrai László, Örkény István, Keszi Imre* és mások írásaira gondolhatunk elsősorban), s bár ezek nagyon lényeges kérdésekről vitakoztak, az alap kutatásokban alig jutottunk előre.

Az ötvenes években *Sötér István* már említett tanulmánya nemcsak a Krúdy-művek kiadását gyorsította meg, kétségtelenül jelentős lökést adott az újra kibontakozó Krúdy-kutatásnak is. Ez a munka eleinte szorosan kapcsolódott a kiadási tevékenységhez, s eredményei főként elő- és utószavakban jelentkeztek. *Barta András* filológiai munkájáról már szoltunk. Itt kell azonban megemlíteni *Szauder József* néhány kitűnő tanulmányát, amelyek eredetileg az életműsorozat egyes kötetiben láttak napvilágot. (*Szindbád születése, Szindbád elmúlása, Szindbád Purgatóriuma*).

Ezekből a tanulmányokból már egy árnyaltabb, differenciáltabb Krúdy-kép kezdett kibontakozni, s bennük egy Krúdy-monográfia körvonalai is felsejlettek. Ez azonban, sajnos, nem született meg. A hatvanas évek közepén mégis jelentős előrelépés történt. Ekkor jelent meg a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kiadásában, *Tóbiás Áron* szerkesztésében a *Krúdy világa* című hatalmas dokumentumkötet, amely az emlékkönyveknek, tanulmányköteteknek, forráskiadványoknak, annotált bibliográfiáknak, interjúgyűjteményeknek és még sok minden egyébnek valami egészen sajátos együttesét valósította meg. Hatása a további Krúdy-kutatás szempontjából azonban kétségtelenül nem egyértelmű. Dokumentumanyaga, főként a forrásértékű levelezés és *Kozoca Sándor* bibliográfiájának közlése vitathatatlanul óriási segítséget jelentett minden kutatónak, a nagyon különböző szintű és hitelű emlékezőstőmeg azonban Krúdy amúgy is gazdag legendáriumának újjáéledéséhez, a személyéhez tapadó pletykaáradat tovább burjánzásához is hozzájárult. Ilyenformán a tisztázódásnak és a kódosításnak egyaránt eszköze lehetett. Kiadása mégis föltétlenül indokolt volt, hibái ellenére is a Krúdy-irodalom alapművei között kell számontartanunk, s a kutatás a jövőben sem kerülheti meg.

1965-ben jelent meg az *Akadémiai Kézikönyv* ötödik kötete, s benne *Czine Mihály* nagyszerű Krúdy-tanulmánya. Czine nemcsak az addigi kutatási eredményeket összegezte nagyon találóan, hanem sok új meglátással is gazdagította ezeket, s finom beleélőképességgel olyan vonzó, túlzásoktól mégis mentes Krúdy-portrét formált, amellyel hosszú időre meghatározta az író irodalomtörténeti értékelésének fő irányait is.

A 60-as években a kézikönyv Krúdy-fejezetén kívül is született még néhány jelentős Krúdy-tanulmány. Főként *Diószegi András: Krúdy és elődei* s *Féja Géza: Krúdy, a lángelme* című írására gondolhatunk itt, de *Tersánszky Józsi Jenő* és *Kellér Andor* emlékezései is értékes adalékokkal gyarapították az íróról való ismereteinket.

Ezek a tanulmányok és még sok anyagfeltáró, kutatási részeredményt tartalmazó publikáció készítette elő a talajt az átfogóbb igényű szintézisre, a pálya monográfikus feldolgozására. Az első kísérlet erre 1970-ben látott napvilágot, *Szabó Ede* könyve az *Arcok és vallomások* sorozatban. A sorozat szerkesztési elvei és terjedelmi keretei itt nagyrészt már eleve megszabták a kis monográfia jellegét. Szabó Ede főként az addigi kutatási eredményeket foglalta össze. Helyenként talán túlságosan is támaszkodott forrásaira, s nem kellő kritikával szűrte meg az emlékezések anyagát, így a Krúdy-legendák egy részét is átörökítette. Könyve mégis alkalmas az író szélesebb körben való népszerűsítésére, s alapja lehet egy igényesebb, kritikusabb, részletesebb pályakép kialakításának is.

A 70-es években — a növekvő érdeklődéssel párhuzamosan — megszorodtak a Krúdyról szóló könyvek (*Katona Béla: Krúdy Gyula pályakezdése*, 1971; *Kemény Gábor: Krúdy képalkotása*, 1974; *Krúdy Zsuzsa: Apám, Szindbád*, 1975; *Krúdy Mária: Szindbád gyermekkor*, 1975). Ezek a művek egy-egy pályaszakaszt vagy részproblémát tárgyalnak, illetve értékes életrajzi dokumentumokat adnak közre. Az átfogó, nagy monográfia azonban még mindig várat magára.

Lényegében könyvterjedelemben foglalkozott Krúdy egy pályaszakaszával a jugoszláviai *Bori Imre* is. *Krúdy Gyula „nagy évtizede”* című írása *Fridolin és testvérei* című kötetben jelent meg. Azóta az újvidéki *Híd*-ban olvashattuk készülő monográfiájának egyes fejezeit.

Közben jelentős újabb tanulmányok is napvilágot láttak (*Vargha Kálmán: Krúdy-problémák*, *Féja Géza: Krúdy és legendái*, *Fülöp László: Egy Krúdy-regény világa*), s elkészült, a centenáriumi évben jelenik meg Krúdy műveinek és a róla szóló irodalomnak minden korábbinál teljesebb bibliográfiája, a neves Krúdy-gyűjtő és -kutató, *Cedényi Mihály* munkája. Könyve nemcsak könnyebbé és biztosabbá teszi majd tájékozódási lehetőségeinket az óriási kiterjedésű életműben, hanem remélhetőleg a további kutatás serkentéséhez is hozzájárul.

A Krúdy-hagyományok ápolása Nyíregyházán és Szabolcs-Szatmárban

Krúdy nagyon korán, 17 éves korában elkerült szülőföldjéről, az itt kapott benyomások azonban egész írói pályáján végigkísérték. Alig van olyan műve, amelyben nyírségi vonatkozást ne találunk. Ő maga sokszor vallott arról, mit jelentett számára a nyíregyházi gyermekkor, most csak egyik legjellemzőbb nyilatkozatának néhány sorát idézem: „Nagyon sokat köszönhetek én Nyíregyházának. Az emberre és különösen az íróra egész életének kialakulásában a legnagyobb hatással van az a légkör, ami első fiatalságának éveiben körülveszi, azok a benyomások, amiket akkor magába fogad: *Bizonyos, hogy én sem lettem volna az, ami vagyok, ha történetesen nem a Nyírségen élem ifjúságomnak ezeket az éveit.* Negyedszázadja, hogy elkerültem onnan, de ma is úgy érzem, hogy majd minden írásom ott gyökerezik a nyírségi földben”.

Valóban nagyon sokat írt a szülőföldjéről, különösen a nyírségi dzsentiről, nem is mindig hízelgően, igazi konfliktusa azonban nem támadt a szűkebb pátriával. „Senki sem próféta saját hazájában” — tanítja a közmondás. Próféta tényleg nem lett Krúdy, de kitagadott, kiátkozott sem. Sőt, túlzás nélkül állíthatjuk, hogy kapcsolata mindig harmonikus volt a szülőfölddel, s amikor nehéz helyzetbe került, otthon mindig támogatásra talált.

Míg édesapja élt, nem járt sűrűn haza, mert pályaválasztása miatt ellentétbe került a szülői házzal. Később elég gyakran meglátogatta édesanyját, magával a szülővárossal azonban nem igen volt közvetlenebb kapcsolata. Ebben a vonatkozásban csak

1924-ben következett be jelentős fordulat. Épp a legjobbkor, mert a Tanácsköztársaság bukása utáni első években meglehetősen nehéz körülmények között élt. Akkor ünnepelte Nyíregyháza az örökváltság századik évfordulóját. Ezt sokféleképpen igyekeztek emlékeztetni. Többek között egy tanulmánykötetet adtak ki, s ebbe Krúdytól is írást kértek. Az író nagy buzgalommal látott munkához. Többször Nyíregyházára látogatott, igyekezett felfrissíteni régi nyíregyházi emlékeit. Írása meg is jelent a kötetben *Nyíri emlék* címmel. A város igen gavalléros tiszteletdíjat fizetett, s egyúttal hosszabb nyaralásra hívta meg az író. Krúdy feleségével és kislányával érkezett, s vagy három hetet töltött a sóstói „Svájci lak”-ban a város vendégeként. Büszkén mutogatta feleségének és a kis Zsuzsikának szülővárosát, s hogy milyen szeretettel vették körül a vendéglátók, bárhová ment.

Ez az év egyébként is nevezetes volt Krúdy életében. Az Athenaeum hosszú halogatás után végre kiadta 10 kötetben az író válogatott műveit. A kiadást — az érdeklődés külön felkeltése érdekében — úgy harangozták be, hogy az Krúdy 25 éves írói jubileumára készült. Valójában az író akkor már — nemcsak az első megjelent írástól, hanem még az első kötettől számítva is — rég túl volt a negyedszázados jubileumon, de akkor nem ritkán élt a könyvkiadás ilyen fogásokkal, s ez az írónak is jól jött.

Ez a jubileumi kiadás újra közelebb hozta Nyíregyházához is, mert a kiadó csak azzal a kikötéssel vállalkozott a sorozat megjelentetésére, ha az író is előfizetőket gyűjt. Krúdy levelet írt Nyíregyháza vezetőihez, s arra kérte a város közgyűlését, rendelkezjen meg intézményei, könyvtárai, iskolái számára minél több példányban műveinek ezt a jubiláris kiadását.

Személyesen is többször megfordult ekkor újra Nyíregyházán, s a megyében. A kiadó megbízásából hírverésnek szánták ezeket a propaganda-körutakat. Feleségéhez írott leveleiből, rövid beszámolóiból tudjuk, hogy az ügynökösködés nem nagyon sikerült. Gyűjtöttek ugyan előfizetőket, ha nem is túlságosan sokat, de Krúdy nem volt jó üzletember. A jutalék nagy részét elvitték a költségek.

De ha üzletileg nem is voltak különösebben sikeresek ezek az utak, más szempontból megvolt a jelentőségük. Egyrészt új barátokat, ismerősöket szerzett, s ami talán a legfontosabb, újra feltöltődött nyírségi élményekkel. Ezt bizonyítja, hogy a lapokban megszapornak a nyírségi témájú írásai, s valószínűleg ezeknek a látogatósoknak köszönhető az is, hogy néhány késői regényében újra erőteljesebb színekkel jelentkezett a szülőföld (*Valakit elvisz az ördög, Etel király kincse, A tiszaezlári Solymosi Eszter*).

Nyilván e látogatások, illetve nyíregyházi időzések alkalmával merülhetett fel a 25 éves írói jubileum nyíregyházi megrendezésének gondolata is. Az ünnepség megszervezését, lebonyolítását a *Kereskedők és Gazdák Köre* vállalta, de a jól előkészített, a *Nyírvidék*ben hosszú időn át népszerűsített összejövetelen ott volt mindenki, aki akkor a kisvárosban igazán számított. Ott volt a hivatalos Nyíregyháza, sőt a megye is. Krúdy *Egy élettörténeli* címmel olvasta fel emlékezését gyermekkorára és az akkori Nyíregyházára. Ez a szép lírai vallomása a következő napokban folytatásokban jelent meg a *Nyírvidék* hasábjain. A felolvasás után természetesen bankett volt az író tiszteletére, amelyen a helyi notabilitások köszöntötték a jubiláns író.

Ezt követően néhány évig nem jöhetett Nyíregyházára, hiszen a 20-as évek második felében sokat betegeskedett, s nem vállalkozhatott hosszabb utazásra. A kapcsolat azonban a szülővárossal nem szakadt meg. 1929-ben, amikor súlyos állapotban feküdt a Liget Szanatóriumában, a szintén nyíregyházi születésű szerkesztő, Krúdy jó barátja, Lázár Miklós fordult levélben segítségért a város vezetőségéhez, s a fennmaradt akta tanúsága szerint a polgármester 500,— pengő gyorssegélyt utalt ki a rossz anyagi körülmények között élő beteg író részére.

Utoljára 1931-ben, az első Nyíregyházára érkező repülőgéppel járt Krúdy szülővárosában. Akkor indult meg Nyíregyháza és a főváros között a polgári légiforgalom, s az első járatot afféle hírverésnek, a repülés népszerűsítésének szánták. Ezért hívták meg rá a város neves szülöttét. Krúdy színes beszámolót készített az „égi ekvipázson” tett nyíregyházi útról. Akkor éppen újra egészséges volt. Senki sem gondolta, hogy két év múlva örökre elutazik egy másfajta ekvipázson.

A szülőváros halála után sem feledkezett meg róla. A Nyírvidék és általában a helyi lapok minden alkalmat megragadtak, hogy írjanak róla, hogy emléket elevenen tartsák. A 30-as évek közepén induló *Szabolcsi Szemlében* is felbukkant időnként a neve. Komolyabb Krúdy-kutatásról azonban abból az időből nincs tudomásunk. *Varga Károly*, a Kossuth gimnázium egyik tanára publikált két-három ígéretes tanulmányt a Szabolcsi Szemlében és a Debreceni Szemlében, azonban hamarosan elkerült Nyíregyházáról, s Krúdy-kutatásai is abbamaradtak.

Hosszú ideig ném is akadt követője. A felszabadulás után *Merényi Oszkár* és az akkor itt újságíróskodó fiatal *Rákos Sándor* próbálták ébresztgetni Krúdy emlékét. Merényi kezdeményezésére jelölte meg az akkor még működő *Bessenyei Társaság* emléktáblával a Korompay-fele szanatóriumi épületet, amely Krúdyék családi kúriájának helyén épült. Ez volt a Bessenyei Társaság egyik legutolsó nyilvános szereplése. Utána néhány évig Nyíregyházán sem emlegették Krúdyt. Csak 1953-ban került újra előtérbe. Abban az évben kettős jubileuma is volt, születésének 75. és halálának 20. évfordulója. Az író egykori iskolája, a Kossuth gimnázium vállalkozott az ünnepség megrendezésére.

Az eredetileg helyi jelentőségűnek ígérkező rendezvény tágabb körökben is érdeklődést keltett. Részt vett rajta az író Pesten élő leánya, *Krúdy Zsuzsa*, az Írószövetség képviselőjeként az egykor szintén Kossuth-diák *Rákos Sándor*, s *Perepatits Antal*, a neves debreceni Krúdy-kutató. Az iskolai emlékünnepeknél induló rendezvény így némi országos színezetet kapott, s ennek abban az időben különös jelentősége volt, hiszen másutt akkor még a nevét sem írták le, országosan szinte teljes hallgatás vette körül.

A gimnázium egyik fiatal tanára az ünnepi rendezvényekkel egy időben a helyi lapban cikksorozatban idézte fel Krúdy nyíregyházi diákéveit, az író és a szülőföld kapcsolatát, s először tett kísérletet az író művészetének új szemléletű értékelésére.

A következő évben, amikor Sötér István tanulmánya után országosan is megtört a csönd, az Irodalomtörténeti Társaság első nyíregyházi vándorgyűlésén Perepatits Antal emlékezett Krúdyra, s az előadása után kibontakozó vita újabb lépéssel vitte előre a Krúdy művészetének újra birtokbavételéért folyó küzdelmet.

Azóta negyedszázad telt el, s szerénytelenség nélkül mondhatjuk, hogy e két és fél évtized során egyetlen alkalmat sem mulasztottunk el Krúdy népszerűsítésére, örökségének ápolására. Szükségtelen lenne krónikásan felsorolni e negyedszázad valamennyi rendezvényét, műsoros estjét, kiállítását, emléktábla-avatását. Csak a legfontosabb eredményeket említjük.

A Jósza András Múzeumban nagyon szépen berendezett emlékszobája látható. Szép, új gimnázium, a város új filmszínháza és a sóstói szálloda is Krúdy nevét viseli. Ugyanott, a fürdő előtti parkban található mellszobrát, szülőházán, a családi házuk helyén épült stúdió épületen és az Alma Mater, a Kossuth gimnázium épületén is emléktábla hirdeti szülővárosának megbecsülését és ragaszkodását.

Tíz évvel ezelőtt, születésének 90. évfordulójára Nyíregyháza *Emlékkönyvet* adott ki, amely értékes dokumentumaival, tanulmányaival a szakkritika elismerését is kivívta.

Az előzőekben főként az eredményekről esett szó. Nem szeretném azonban, ha e felsorolásból valaki valamiféle kieroszakolt: „Minden nagyon szép, minden nagyon jó” — hangulatot olvasna ki. Vitathatatlan, hogy a legutóbbi negyedszázadban országosan is, helyileg is sok mindent elértünk, de a centenáriumi számvetés nem lenne igaz és hiteles, ha nem látnánk, hogy az eredmények mellett még feladatok is akadnak bőven.

Amennyire megnyugtatónak érezzük a Krúdy-életmű kiadásának helyzetét, annyira nem lehetünk — a nem lebecsülendő teljesítmények ellenére sem — elégedettek a Krúdy-kutatás eredményeivel.

Kitűnő tanulmányok elég nagy számmal születtek róla, de máig sincs igazán megbízható életrajza. Rengeteg részletkutatási eredmény látott napvilágot, de egyetlen alapos monográfia sem készült még munkásságáról. Pedig a feltételek lassan megteremtődtek már egy ilyen szintézis létrehozásához is. Jó lenne, ha ez a mostani százéves évforduló is új művek alkotására inspirálná a kutatókat, hogy végre minél teljesebben és igazabban, minden rárakódott salak nélkül vehessük birtokba fénylő örökségét.